

Коротка Н.В., Тернова О.І.

ТЕРМІНИ «КОМПЕТЕНЦІЯ» ТА «КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЙ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Й КОМУНІКАЦІЙ

У статті доведена потреба диференціювати терміни «компетенція» та «компетентність». Обумовлено поняття «компетентність», «компетенція», «професійна компетенція». Аргументовано, що використання терміна «комунікативна компетенція» безпосередньо пов'язано з теоріями мовленнєвої діяльності й комунікації.

Ключові слова: компетенція, компетентність, комунікативна компетенція, соціально-психологічна компетентність, професійна соціально-психологічна компетентність, професійна компетенція, мовленнєва діяльність.

Постановка проблеми. Актуальність статті викликана потребою чіткого розмежування понять «компетенція» та «компетентність». Як предмет дослідження нас цікавить не мовне зіставлення згаданих дефініцій, а їх зв'язок із теоріями мовленнєвої діяльності та комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових джерел свідчить, що на сьогодні не існує чіткого розмежування термінів «компетенція» і «компетентність», у деяких випадках ці дефініції вживаються як синонімічні. Звернемось до довідкової літератури. Так, наприклад, в Академічному тлумачному словнику української мови вказано, що компетенція – це: «1. Добра обізнаність із чим-небудь. 2. Коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи»; «компетентність – властивість за значенням до «компетентний»; «компетентний – 1. Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий // Який ґрунтується на знанні; кваліфікований (у 2 знач.). 2. Який має певні повноваження; повноправний, повновладний» [1].

Отже, робимо висновок, що ці терміни подібні за значенням до «кваліфікований – 2. Який має високу кваліфікацію (у 2 знач.) // Який вимагає спеціальних знань, доброї кваліфікації» [1].

У Сучасному словнику іншомовних слів [2] знаходимо, що «компетенція (лат. *competentia*, від *compete* – взаємно прагну; відповідаю, підходжу) – сукупність предметів відання, завдань, повноважень, прав і обов'язків державного органу або посадової особи, що визначаються законодавством».

Таким чином, після зіставлення цих понять можемо підтвердити, що використання їх як синонімів цілком доречно. Однак синоніми – це не кальковані слова, і певна різниця у значенні вказаних дефініцій існує.

Формулювання цілей статті. Чітко розмежувати поняття «компетенція» та «компетентність» у зв'язку з теоріями мовленнєвої діяльності та комунікації; обумовити поняття «компетентність», «компетенція», «професійна компетенція».

Виклад основного матеріалу дослідження. «Компетентність» розуміють як стан цілком відповідного виконання соціального завдання, «психосоціальну якість, що позначає силу і впевненість, які виходять із відчуття власної успішності та корисності, що дають людині усвідомлення своєї спроможності ефективно взаємодіяти з оточенням» [3]. Деякі автори використовують поняття «соціально-психологічна компетентність», наголошуючи на багатозначності цього явища, яке поєднує комунікативну і відчуттєву (перцептивну) компетентність, а також компетентність у сфері взаємодії [4].

Як було нами доведено, складником соціально-психологічної компетентності є професійна соціально-психологічна компетентність, що вміщує наукову картину світу і знання з мовленнєвої діяльності [4]. Деякі дослідники говорять про професійну компетентність і визначають її як глибокі знання і широку ерудицію у певній предметній галузі, нестандартне мислення у творчій, новаторській діяльності, володіння інноваційною тактикою і стратегією, методами розв'язання креативних завдань [5].

На нашу думку, компетентність орієнтована саме на професійну освіту, оскільки передбачає наявність не лише знань, навичок і вмінь, а й значного досвіду в конкретній професійній діяльності. Саме професійна компетентність є результатом набуття професійних якостей особистості протягом життя, розвитку пам'яті, тренування логічного мислення, рефлексії, організованості, старанності у виконанні своїх професійних обов'язків, пунктуальності, емоційної і стресової стійкості, зосередженості, допитливості, впевненості і комунікабельності, товарищескості і контактності.

На наше глибоке переконання, професійна компетентність фахівця визначається не лише його базовими знаннями і навичками, а й ставленням людини до фактів, явищ навколишньої дійсності з огляду на їх важливість, значимість, до матеріальних і духовних цінностей, іншими словами – ціннісними орієнтаціями.

У цьому контексті близькими до терміна «компетентність» можна вважати поняття «професійно важливі якості» – риси особистості, що виявляються у процесі професійної діяльності та впливають на ефективність виконання діяльності за фахом, а саме за такими параметрами, як: продуктивність, якість, надійність, професійність – придатність до виконання якої-небудь роботи, професійних обов'язків.

Ми з'ясували, що «комунікативна компетентність» розглядається, по-перше, як знання норм і правил спілкування і володіння його технологією, і по-друге, як культура усної та писемної форм літературної мови, володіння іноземними мовами, сучасними інформаційними технологіями, ефективними методами і прийомами міжособистісного спілкування, по-третє, як знання про способи орієнтації в різних ситуаціях, вільне володіння вербальними і невербальними способами спілкування [6, 7].

Поширеним є серед науковців синонімічне застосування понять «комунікативна компетентність» і «лінгвістична компетентність». На їхню думку, основою формування лінгвістичної компетентності варто вважати теоретичні знання рідної та іноземних мов, практичні вміння: релігійно-філософські, конструктивні, організаторські, комунікативні; і навички застосовувати набуті знання та вміння у мовленнєвій діяльності сучасного фахівця [5].

Від 1970-х років у науковий обіг було введено поняття «комунікативна компетенція» і пов'язано це із переорієнтацією мовної науки зі структурного на комунікативний підхід. Саме комунікативний підхід передбачає природне поєднання свідомих і підсвідомих складових під час навчання іноземній мові, внаслідок чого засвоєння правил використання іншомовних конструкцій відбувається одночасно із засвоєнням їх комунікативно-мовленнєвої функції [8]. Комунікативну компетенцію слід було б розглядати як багатоаспектне поняття, що розробляється в різних наукових галузях і обумовлене різними підходами, визначеннями і методами його дослідження.

Зупинимось у нашому дослідженні на такому важливому моменті як професійна компетентність у контексті теорії мовленнєвої діяльності. Саме такий вид діяльності – необхідний компонент загальної системи діяльності людини. Це вид діяльності, характерний лише людині. Мовленнєва діяльність забезпечується неподільною єдністю кількох етапів мовленнєвого акту.

Отже, можна стверджувати, що є два види мовленнєвої діяльності: 1) навчальна, або пізнавальна, діяльність, під час якої людина засвоює рідну чи іноземну мову; 2) діяльність, у процесі якої людина користується мовленням, або мовна діяльність.

Таким чином, у психологічному контексті терміном «компетенції» позначають здатність

людини спілкуватися як складну, багатокомпонентну, динамічну мовленнєву діяльність, характер та успішність якої визначають різноманітні чинники. У цьому ж контексті комунікацію розглядають як мовленнєву діяльність у вирішенні соціальних завдань. Комунікація завжди передбачає обмін думками, інформацією, а значить такий різновид спілкування, що задовольняє практичні і теоретичні потреби людини в процесі її трудової та соціальної діяльності [9]. Комунікація, й особливо мовна, передбачає принаймні зв'язок між двома партнерами, під час якого повідомлення передається від одного співрозмовника до іншого, внаслідок чого можуть бути змінені дії того з партнерів, який прийняв повідомлення. Дія – зміна обставин і зміна ставлення співрозмовника до навколишнього середовища. При цьому припускається, що партнер, який приймає повідомлення, може також бути і таким, що передає інформацію. Отже, комунікація утворюється не в будь-якому випадку трансляції інформації з одного пункту в інший, а лише за наявності згаданих партнерів комунікативного спілкування та у випадку, якщо завдяки комунікації можуть бути змінені дії одного з партнерів у певній ситуації та за певний час [10, 11].

Необхідними умовами комунікації є такі її складові: предмет повідомлення (те, про що говориться), обставини спілкування (ситуація, в якій відбувається мовна комунікація), учасники мовленнєвого акту – ті, хто говорять чи пишуть, і ті, хто слухають чи читають. Кожний учасник комунікації характеризується наявністю певного нелінгвістичного (знання про реальний навколишній світ) і лінгвістичного (знання мови) досвіду. Розуміння тексту відбувається переважно завдяки наявності екстралінгвістичних факторів, тобто базуючись на тій інформації, яку учасник одержує у тому самому обсязі, в якому він отримує її з власного мовленнєвого повідомлення [12].

Мінімальна одиниця комунікації – комунікативний акт. Комунікативним визнається лише такий мовленнєвий акт, під час якого відбувається спілкування, а не лише передавання безадресного висловлювання. Комунікативний акт неможливий без теми, ситуації, учасників – екстралінгвістичні складники, так само, як неможливий він і без мови, мовних засобів, за допомогою яких відбувається комунікація.

Успішна реалізація будь-якого комунікативного акту (професійного, навчально-професійного) можлива тільки у разі адекватного розуміння учасниками комунікації один одного. За такого підходу до з'ясування поняття «комунікативний акт» професійний простір розглядають як інформаційну систему, каналами зв'язку якої є форми професійної комунікації [10, 12].

Отже, невід'ємною умовою функціонування і розвитку професійної комунікативної системи є термінологічна, що належить до системи певної предметної галузі й забезпечує фахову компетентність представника певної професії. Таким чином, наявність у свідомості особистості термінологічної основи предметної галузі визнається однією з важливих характеристик професійного знання у сучасній системі оцінок професіоналізму. У цьому контексті, на нашу думку, найбільш змістовною вбачається дефініція «професійна комунікативна компетенція» [11].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, попри достатню суперечливість у поглядах на зміст термінів «компетенція» і «компетентність», аналіз наукової літератури з цього питання дозволяє стверджувати, що термін «компетенція» більш поширений у дослідженнях, які базуються на теорії комунікації. Вчені, предметом дослідження яких є професійні, професійно-педагогічні та соціально-психологічні проблеми, надають перевагу саме терміну «компетентність».

Запропонована стаття є певним внеском у теоретичні основи дослідження професійної комунікативної компетенції. Перспективним напрямом у подальшому вважаємо розгляд питання формування професійної комунікативної компетенції спеціалістів немовних вищих навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник української мови : в 11-ти т. [Електронний ресурс]. – Т. 4, 1973. – Режим доступу : <http://sum.in.ua>
2. Сучасний словник іншомовних слів / [уклад. : О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк] / НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Довіра, 2006.
3. Шапар В. Психологічний тлумачний словник / Шапар В. – Харків : Прапор, 2004.
4. Серьожникова Р. К. Основи психології і педагогіки : навч. посібник / Серьожникова Р.К., Пархоменко Н. Д., Яковицька Л. С. – К.: Центр навчальної літератури, 2008.
5. Мамчич О. Б. Формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Мамчич О. Б. / Ін-т вищ. освіти Акад. пед. наук України. – К., 2012. – 23 с.
6. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / [О. Б. Бігич, Н. О. Бражник, С. В. Гапонова та ін.] ; під кер. С. Ю. Ніколаєвої. – Вид. 2-е, випр. і перероб. – К. : Наук. думка, 2012.
7. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : [метод. посіб. для студентів магістратури] / Вітвицька С. С. – К. : Центр навчальної літератури, 2003.
8. Приходько Ю. П. До питання необхідності формування у старшокласників комунікативної компетенції / Приходько Ю.П. // Іноземна мова у школі. – 2003. – № 10.
9. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Приходько Ю.П. // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2.
10. Жинкин Н. И. Язык – речь – творчество / Жинкин Н.И. – М. : Лабиринт, 1998.
11. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М. : Высшая школа, 1991.
12. Беляева О. Імідж сучасного педагога / Беляева О. // Іноземна мова у школі. – 2010. – № 1-2.

Короткая Н.В., Терновая О.И.

ТЕРМИНЫ «КОМПЕТЕНЦИЯ» И «КОМПЕТЕНТНОСТЬ» В КОНТЕКСТЕ ТЕОРИЙ ЯЗЫКОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И КОММУНИКАЦИИ

В статье приведены доводы необходимости разграничения понятий «компетенция» и «компетентность». Обосновано понятия «компетентность», «компетенция», «профессиональная компетенция». Аргументировано, что использование термина «коммуникативная компетенция» непосредственно связано с теориями речевой деятельности и коммуникации.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, коммуникативная компетенция, социально-психологическая компетентность, профессиональная социально-психологическая компетентность, профессиональная компетенция коммуникации, речевая деятельность.

Korotka N., Ternova O.

THE TERMS “COMPETENCE” AND “PROFICIENCY” IN THE CONTEXT OF THE LANGUAGE AND COMMUNICATION ACTIVITIES

The necessity of differentiation of terms «competence» and «proficiency» is grounded. It is proved, that «proficiency» is a concept, stipulating successful professional activity of personality, using of term «communicative competence» is directly related to the theories of speech activity and communication.

Keywords: proficiency, competence, the theorie of speech activity, the theorie of communication.